

Zayarna I.

*Doctor of Philology, Professor,
Professor of department of Russian philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
<https://orcid.org/0000-0003-1926-1860>*

ПОЕТИЧНЕ МОВЛЕННЯ ЛЕТИ ЮГАЙ: ОСОБЛИВОСТІ ІДІОСТИЛЮ**Заярна І.**

*Доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри російської філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ
DOI: [10.24412/3453-9875-2021-77-2-36-39](https://doi.org/10.24412/3453-9875-2021-77-2-36-39)*

Abstract

The article deals with the features of Leta Yugai's poetic works, identifies the specifics of the idiostyle, demonstrates that one of the vectors of renewal of the modern poetic language is an appeal to the origins of poetry, to ancient forms of versification and their peculiar transformation in today's context.

Leta Yugai's poetry contains an original synthesis of archaic forms and modernity, rethinks various cultural codes, starting from folklore and mythology, traditions of baroque writing, ancient oriental lyrics up to playful forms of neo-avant-garde verbal experiments. The poet's practice enriches the present-day literature with lyrical suggestiveness, artistic disclosure of metaphysical themes and the usage of different types of narrative.

Анотація

У статті розглянуто особливості поетичної творчості Лети Югай, визначено специфіку ідіостилю, встановлено, що одним із векторів оновлення сучасної поетичної мови є звернення до витоків поезії, до старовинних форм віршування і своєрідна їх трансформація в сьогочасному контексті.

Поезія Лети Югай містить оригінальний синтез архаїки й модерності, переосмислює різні культурні коди, починаючи від фольклорно-міфологічних, традицій барокового письменства, давньої східної лірики й завершуючи ігровими формами неоавангардного словесного експериментаторства. Творчість поетеси збагачує сучасну літературу цікавими способами ліричної сугестії, художнім розкриттям метафізичної проблематики, застосуванням різних видів наративу.

Keywords: forms of verse, syllabics, metaphysical text, lyrics, poetics, narrative.

Ключові слова: форми віршування, силабіка, метафізичний текст, лірика, поетика, наратив.

Для поезії кінця ХХ – ХХІ ст. характерний постійний пошук сучасних форм і способів оновлення поетичної мови. До таких можна віднести процеси наближення її до звичайної розмовної, прозаїзації і створення віршепрози (Д. Биков), різні способи діджиталізації текстів (О. Кацюба, Л. Рубінштейн), модифікації традиційних жанрових моделей тощо. Безперечним і парадоксальним способом оновлення стає й звернення до минулого, до витоків поетичного слова – інколи – в найбільш архаїчних його формах. Тут і новітнє переосмислення античної класики та поезії ХVІІІ ст., створення умисно архаїзованої поетичної мови (М. Амелін), звернення до традицій силабічного віршування (Г. Сапгір, В. Коллегорський, Д. Поліщук) та відтворення силабіки в новітніх варіантах.

На поетичній мапі сучасної російської поезії суттєво вирізняється своєю творчою манерою, широким діапазоном проблематики і пошуком нових форм сугестії поезія Лети Югай. Її творчий доробок складає п'ять поетичних збірок, а філологічні зацікавлення звернені вглиб культури, зокрема до фольклору, що став предметом її серйозних наукових студій.

Сучасна критика оцінює творчість поетеси як помітне явище, про що свідчать окремі інтернет-публікації, статті, інтерв'ю з авторкою. Приміром, поет, літературознавець і критик С. Аліханов зазначає, що «поезія Лети Югай – опір недосконалості світу», і абсолютно справедливо підкреслює інтонаційне наближення її текстів до розмовної мови, до так званого «говірного вірша» [1].

Літературознавці акцентують увагу на фольклорному складнику поетичного світу Лети Югай, на переосмисленні нею обрядової поезії та народної міфологічної образності [2]. Цілісне прочитання творчості поетеси в контексті сучасного літературного процесу, безумовно, ще попереду.

Мета і завдання нашої статті полягають у виявленні специфіки ідіостилю Лети Югай, окресленні векторів оновлення нею поетичної мови, розкритті своєрідного синтезу архаїки і сучасності в її творах.

Попри те, що значну частину поетичного доробку авторки складають фольклорні мотиви, своєрідна обробка й стилізація фольклорних жанрів («Записки странствующего фольклориста»), вони не вичерпують усього розмаїття образної специфіки й

проблематики її творів. Тексти Лети Югай демонструють зацікавлення авторки найвіддаленішими шарами культури, своєрідне їх переосмислення й водночас дотичність до сучасності у різноманітних її вимірах. Так, простежуємо звернення до традиції давньої книжної культури, силабічного віршування. Зокрема, у творі «Статуя» авторка звернулася до поезії Симеона Полоцького й використала епіграф з його тексту, в якому стверджувалася ідея Vanitas – земного тліну й марноти. Цей мотив розгортається у своєрідному діалозі з письменником і проповідником, втілюється в оригінальних образах-порівняннях:

То, что век не подвержено тленью
К вящему сердца успокоенью,
Света и тепла не созидает,
Жизнь не рождает.

Будто платье, смолоду берегомо,
В шкафу имуществом лучшим зовомо,
К будущему с тщианьем наутюжено,
Внукам не нужно.
<...>

Можно уподобить также и белке,
Прячущей орехи, ягоды мелки,
Что свои сокровищницы скрывает.
К зиме – забывает.

Или перепелу, что жиреет средь веток
К радости охотника, кто будет меток.
Так всё, что для вечности лишь творится
Не пригодится [3].

Відлуння барокової традиції можна простежити й у зверненні до типових жанрових моделей та ігрових форм, які були популярні в ті далекі часи. Йдеться, приміром, про фігурний вірш «Лабиринт (Тесей)», в якому химерно поєдналися давньогрецький міф, анімалістичний сюжет і словесне плетиво.

Своєрідну трансформацію жанру віршованого підпису під сакральним предметом (або на ньому) простежуємо в циклі «Надписи на прялках». При цьому відновлюється традиція полісемантичного символічного тлумачення значення речі, її неоднозначної природи. Однак якщо в подібних текстах барокової доби, перевага надавалася сакральним предметам, призначеним для богослужіння, які утверджували зв'язок між земним і небесним, видимим і невидимим, людським і божественним («Чаша», «Кадилница», «Подписание колокола» – Симеона Полоцького), то в сучасних текстах ця тенденція змінюється. Так, у Лети Югай простежуємо варіант поетичних написів на побутових речах. Тут радше можна говорити про стилізації та імітації, творче домислювання текстів на основі реальних речових фактів – залишків імен, ініціалів, напівстертих присвят на прялках. У передмові до циклу авторка зазначає: «Мои стихи – попытка, вживаясь в имена и скучные знаки, вычитанные на прялках, достроить смыслы, вкладываемые в эти надписи» [4]. Окрім традиційних побажань, зміст написів складається з характеристики їхніх власниць, роздумів про сенс життя та швидкоплинність часу.

Зазначимо, що цикл Лети Югай – це ще й своєрідна колекція ігрових форм. Насамперед, авторка вмільо імітує затертість й відсутність частини фрагментів тексту, ніби відновлює окремі втрачені слова. Окрім строфічної організації, зсувів і розривання слів, використання переносів, застосовуються інші відомі форми. Серед них – анаграми, акрорівні, техніка паліндромів, пароніми, прийом етимологічної метафори, техніка нерозривного написання слів. Значну роль відіграє візуалізація текстів, застосування фігурного й силуетного вірша (журнальна публікація [4] доволі добре відтворює ці особливості текстів), застосовується також гра шрифтами (малі та великі літери), латиниця. Усі ці форми кореспондують як із бароковою, так і з авангардною поетикою початку ХХ ст. і неоавангарду другої хвилі.

Загалом, поетичний світ Лети Югай сповнений натурфілософської образності, мотивів споглядання природи й цілковитого розчинення в ній. Така проблематика постає в поетичних мініатюрах авторки, які співвідносні зі старовинною східною поезією. І хоча за формальними ознаками ці тексти не відтворюють у повній мірі хайку й танка, але за своїм внутрішнім наповненням наближаються до цієї традиції. Наведемо приклади:

Озеро и облака
Постепенно
Наполняются закатом.

Как два лица
Постепенно
Улыбаются друг другу.

Это так похоже на взаимопонимание.

Абрикосовый след самолета
Отражается в озере
Пером жар-птицы,
Оброненным в синеву.

Но след от лодки
Небу безразличен [5].

ГУЛЕЧКЕ

лягушка прерскачила
дорогу
значит, за ней –
искать огоньки в чаще
родник в почве
звезду в тучах
серце стучит чаще
держи крепче
смотри лучше
крылья теней
бабочка пролетает: счастье
– тревога [4].

Один із характерних маркерів тут – філософія спокою, медитативне начало, стильовий мінімалізм. При цьому авторка створює власну міфопоетичну картину світу: «Катаю орешек между ладо-ней – / все начинать с нуля. / В орешке – молочной

спелости летний день. \ Одна ладонь – небо./ Другая, значит земля» [6, с. 50]. У цій картині все яскраво, колористично забарвлено, сповнено повітря й світла: «На окне зеленый паук прядет золотую нить, / Город заносит сиреневым снегом до самого горизонта»; «зорко земля глядит / в глубь неба / Сквозь голубые очки атмосферы / Гладью озер глядит. / Что видит? / Перья воды, облаковые сферы» [5].

Попри низку експериментальних форм, неоміфологічну образність, лірика Лети Югай не позбавлена заглиблення в онтологічні, вічні проблеми буття. Для неї значимі філософські категорії часу, швидкоплинності людського буття, міри й визначення людського щастя. Для втілення цих образів авторка інколи вдається до несподіваних стилевих рішень, створює «химерні» образи: «Вот оно плывёт-проплывает, время летнее на дворе. / Стрелка толстая, часовая еле движется по жару. / Вот оно плывёт, за домами жёлтым рыбьим глазом блестит – / счастье летнее между нами, / золотой улов, рыба-кит» [8, с. 5].

Образ часу постає і через усталені в культурі символи та емблеми, зокрема колеса (уробороса): «Время – это пустота между спицами колеса». З іншого боку, бачимо спробу вербалізації абстрактного через конкретне: «Время становится видимым при косом освещении / как движение воздушных потоков разной температуры, / Как вода, оловянная на большой глубине. / От долгого нахождения под такой водой / Предметы ржавеют, краска размывается, смыслы покрываются илом» [7]. Прагнення визначити й досягнути філософські поняття, явища нематеріального світу через речовий простір було притаманне бароковій метафізичній поезії і в найбільш виразному варіанті постає в англійській ліриці Дж. Донна, Е. Марвела та ін. Спорідненість з цією тенденцією можна простежити у низці творів Лети Югай, медитативних за своєю природою, спрямованих на досягнення внутрішніх просторів людини. До таких віднесемо поезію «Внутренние поля»: «Когда время падает до нуля, / мы уходим во внутренние поля, / разбредаемся по долам. / В это время комната как Земля. / Мир её четырёх уграм» [7, с. 27].

Свого часу поет Джон Донн порівнює душі закоханих, що навіки поєднані в любові, з ніжками циркуля, які насправді нерозривні, яке б коло вони не малювали і яка б відстань між ними не була. До подібної складної метафорики вдається й сучасна авторка, змальовуючи внутрішній стан і нерозривний зв'язок закоханих через певні ознаки матеріального світу: «Я тебя отпускаю – рыскай в своих лесах, гуляй на своих лугах, спи своим сном. А потом заходи показать свои чудеса. Заходит значит жить снаружи, у каждого свой дом. Я тебе принесу зелёных цветов из самой своей глуши. Я ращу их лишь для тебя, поливаю дождём в сушь. Мы живём, взявшись за руки, на границе твоей и моей души. И ничто уже не разведёт наших душ» [8, с. 26]. Недарма критик С. Аліханов однією з характерних ознак поезії Лети Югай назвав «внутрішню свободу, що визначає масштаб її духовного погляду» [1].

Метафізичний сюжет близькості ситуацій народження й смерті як виходу в інші незнані світи і невідворотного страху, викликаного цим переходом у невідоме, змальовано в алегоричній формі у поетичному фрагменті «Листок». Драматизм ситуації пом'якшується елементами притчевості і форматом рольової лірики, адже учасником дії і нелегкого діалогу з вищими силами стає листочок, який не готовий опадати й залишати свій звичний світ. Авторка формує типовий зразок метафізичного тексту з притаманними йому напруженою особистого переживання вічних колізій і застосуванням стильової фігури іномовлення. Не випадково цей поетичний уривок завершує цикл «Листок и часики», лейтмотивами якого стають осмислені в оригінальних образах і сюжетних ситуаціях категорії часу і його швидкоплинності.

Одна з них, не менш актуальна для авторського бачення світу, – категорія історичного часу й недавнього минулого. У ліриці Лети Югай своєрідно розкрита тема радянського тоталітаризму і несвободи, трагічної історії, що пройшлася долями багатьох людей і родин. Такий історичний наратив міститься в поезії «Урок чистописання» – звичайній і щемливій оповіді, одній з тисяч історій про постраждалих від сталінських репресій. Через окремі штрихи, скупі деталі розповідається про випадок безпідставного арешту й засудження немолодї жінки, відправлення її у виправні табори. Коли ж вона повернулася, то не наважилася навіть обійняти свою доньку-вчительку: «Похудевшая, в отрепьях стоит поодаль. / Смотрят друг на друга, а обняться не смеют (мама учительница, мало ли что). / Так бабушка и пошла в свою деревню еще пять километров. А мама обратно в школу» [7]. І справа не в тому, що лист доньки-вчительки, написаний «т у д и» красивим почерком, був розглянутий і виявився для бабусі рятівним колом. У підтексті твору прочитується думка, що біда в тому, що після всього пережитого нащадки не усвідомлюють трагізму ситуації і сприймають усе як належно, як звичайний стан речей: «отец не держал обиды на советскую власть», «может быть, чего и хотел рассказать, но мать ему не давала», «у матери и своя мать, моя бабушка, тоже сидела», «и никакой в нас обиды», «а бабушкиной фотографии не сохранилось».

Тема пам'яті, пов'язана з елементами сімейної хроніки, знайшла віддзеркалення у низці поетичних творів: «Моей бабушке, Тамаре Жук», «Маме», «Мане (Марии Николаевой), няне моей мамы», «Дачи» та ін. І тут знову ж таки особисті сюжети вписані в історичний наратив, у картину нелегкого життя країни у 30-ті – 50-ті роки: «Мир раскалывается на острова, / Между ними – море теней / Умиравших, забранных в лагеря, / Выработанных на заводах... <...> ...Тени разбиваются о волнорез. / Детства как не бывало. / И на этом смысле, собранном по сердцам / Продналогом, комбайном, / Вырастает страна чужого отца, / Непонятная, дальняя» [9].

Важливим аспектом авторської рефлексії стають проблеми творчості, осмислення процесу

народження поетичного слова. Окремі тексти можна визнати цілком філологічними, такими, що містять роздуми авторки про специфіку творчого процесу, особливості поетичного мовлення, зрештою – фахову термінологію. До таких суто філологічних відносимо цикл «Филологический факультет», в якому в дотепній формі обіграний зміст провідних дисциплін, що складають програму підготовки фахівця-філолога.

Спроба окреслити стан творчості, занурення в підсвідомий процес міститься в поезії «Если установит прослушку в твоей голове...». Авторка використовує низку асоціативних образів, приміром: «слог неровный, логос замутненный, логарифм непроверенный», для формування образу ліричної сугестії. Інколи застосовує прийоми потоку свідомості, незавершеності мовного фрагмента, недомовленої думки, недомовленої фрази.

Однак, з іншого боку, образ творчості постає в конкретному пластичному втіленні в ліричному фрагменті, який водночас містить автобіографічні елементи. Авторка використовує цікаву й незвичну побутову асоціацію – порівняння поетичного слова з ягодами, які треба зберегти, законсервувати: «не знала, как есть эти ягоды. / И тогда я научилась заготавливать их в стихотворения. / Стеклянная банка формы, немного языковой игры для консервации, / главное сохранить свежесть / для относительной вечности» [7]. Паралельно авторка розгортає внутрішній наратив, створює своєрідний потік письма, в якому зовнішні події – деталі власної біографії поєднуються з сюжетами творчості, народження поетичних образів та їхньої рецепції сторонніми людьми: «Было странно, когда кто-то спрашивал: «Стихи – это Ваше призвание?» / Было сложно, когда кто-то целовал мои руки, но не ел моих ягод. / Я учусь поедать это все сама, с ветки: / орехи решенных задачек, чернику теплых закатов, / барбарис недоразумений» [7]. Безперечно, цікавим у стильовому рішенні цього фрагмента видається й використання мови алегорії, що кореспондує з кодом барокової культури. Прагнення визначити поетичну форму як комунікативний акт, звернений до недосяжного адресата, міститься у поезії «К стихотворной форме тяготеют сообщения, доставка которых затруднена...». Водночас тут мовиться про складність, багатогранність і варіативність поетичного висловлювання, про необхідність неабияких зусиль для його оформлення.

Мотив творчості як інтуїтивного способу пізнання світу, як процесу, який неможливо передбачити, простежується у тексті «Снова новая жизнь...», де з'являються прикмети робочого побуту й розпорядку поета – письмовий стіл, план.

Однак у метафоричній формі стверджується думка, що натхнення з'являється несподівано і не залежить від авторських попередніх задумів і розрахунків: «На рабочую зиму прибираю письменный стол, / Составляю план, отсекая лишнее, ставлю крестики на руках. / Подбрасываю орешек: решка или орёл? / Он зависает в воздухе, распускается деревом в облаках» [6, с. 50].

Таким чином, Лета Югай утверджує новий яскравий ідіостиль у сучасній літературі. Її творчість відрізняється багатогранною проблематикою, цікавою образністю. Поетеса легко поєднує архаїку і сучасність, оперує різними культурними кодами – від давніх – фольклорно-міфологічного, барокового – до модерністського та неоавангардного. Попри наближення її вірша до розмовної мови, Лета Югай використовує складні стильові рішення, створює химерні образи-метаморфози, вдається до словесного експериментаторства. Важливою прикметою її текстів є наративність, вдале застосування діалогічної мови, форм потоку свідомості. Творчість Лети Югай, безперечно, сприяє процесам оновлення сучасного віршування й поетичної мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алиханов С. Лета Югай: «И я забираю душу ее в коробочку диктофона...» <https://newizv.ru/news/culture/06-10-2018/leta-yugay-i-ya-zabirayu-dushu-eyo-v-korobochku-diktфона>.
2. Золотова Т. А. Золотова, Ефимова Н. И., Плотникова Е. А. Модель нового «космоса» в творчестве молодых российских поэтов // Вестник Марийского государственного университета. 2018. Т. 12. № 4. С. 139 – 144. <https://cyberleninka.ru/article/n/model-novogo-kosmosa-v-tvorchestve-molodyh-rossiyskih-poetov>
3. Лета Югай. Стихи // Prosodia. №11, 2019. <http://lit-web.net/leta-yugaj-stihi-v-zhurnale-prosodia-11-2019/>
4. Лета Югай. Надписи на прялках // Новый мир, 2014, № 6. https://magazines.gorky.media/novyi_mi/2014/6/nadpisi-na-pryalkah.html
5. Лета Югай. Я – это легкий лист // Октябрь, 2016. № 7. <https://magazines.gorky.media/october/2016/7/ya-eto-legkij-list.html>.
6. Лета Югай. Забыть-река. М.: Воймега, 2015. 52 с.
7. Лета Югай. Урок чистописания // Новый мир, 2018, № 5. http://www.nm1925.ru/Archive/Journal6_2018_5/Content/Publication6_6899/Default.aspx
8. Лета Югай. Между водой и льдом. М.: Воймега, 2010. 56 с.
9. Лета Югай. Сказки рассказывают матери. <https://www.wmmsk.com/2020/10/leta-jugaj-skazki-rasskazyvajut-materi/>